

Mellékletek:

Gyöngyösi Ilka színművésznő életútjának felsődabasi vonatkozásai

A Tisztelt Értéktár Bizottság tagjai Siposné Dobozy Lina színésznő síremlékének tárgyalásakor már találkoztak Gyöngyösi Ilka nevével, hiszen ő volt a felsődabasi Úri utcában visszavonultan élő két színésznő egyike az Ozegovits-kúriában.

Gyöngyösi Ilka ugyan kisebb pályát futott be, mint Siposné, de a Magyar Színművészeti Lexikonban így is önálló címszót érdemelt, ezért az egyszerű említés helyett célszerű életútját önálló javaslatban megörökíteni.

A lexikon adatai szerint Gyöngyösi Ilka színésznő 1858-ban, Baján, vándorszínész családban született. Édesapja, Gyöngyösi Pál 1827. november 15-én kezdte színpadi pályafutását. Apaszínészként tartja őt számon a szakirodalom, mint aki drámában és vígjátékban egyaránt jeles volt. 1848 után Pósa Mihály társulatánál titkárként működött. Feleségül vette Dobozy Bertalan színész özvegyét, Szilágyi Julianna színésznőt, így ő lett a nevelő apja a négyéves korától színpadon szereplő Dobozy Lina színésznőnek. Szegedre szerződött Pázmán Mihályhoz, onnan Miskolcra került, majd 1871-ben a Nemzeti Színházhoz kapott meghívást jegypénztárosi munkakörben. Budapesten halt meg 1881. augusztus 12-én.

A fővárosban Gyöngyösi Ilkát szülei a színi tanodába járaták, melyet 1874-ben fejezett be. Először 1875. november 1-én, Sztupa Andor társulatában lépett színpadra. Kisebb szerepekben évekig megbízhatóan játszott a fővárosi Népszínházban, „nagyobb előre menetelében meggátolta egy nyelvhibája: az r betűt igen erősen törte”, majd 1883. évi váratlan, súlyos betegsége visszafogta a még így is biztatóan induló színi pályáját, ezért a továbbiakban is csak kis szerepekkel bízták meg. Mindezt jól foglalja össze a Budapesti Hírlap tudósítása:

„Gyöngyösi Ilka. E nevet a nagy közönség alig ismeri. Mindössze a népszínház színlapjairól ismerhetné, annak is legszerényebb helyéről. Gyöngyösi Ilka a népszínháznak tán hat év óta egyik szorgalmas, ügyes és hasznos szolgálatokat tett kóristánéja, aki a színész iskolát is sikerrel végezte s ismételve játszott - jelentékenyebb szerepeket is, mint kiegészítő a népszínháznál, de nagyobb előremenetelében meggátolta egy nyelvhibája: az r betűt igen erősen törte. Kedves, jó, szorgalmas leányka volt, példás magaviseletű úgy kötelessége körében, mint a magánéletben, egyik gyámola s minden öröme agg szüleinek, most már csak özvegy édes anyjának. E szegény leány ma egy rettenetes szerencsétlenség áldozata, felment a többiekkel a bécsi expedícióra. Az utazás forró napon történt, a kocsiban nagyon meleg volt. Gyöngyösi Ilka úgy iparkodott e helyzeten enyhíteni, hogy fejét az ablakon kidugta s hosszú úton ekképp robogott végig, feje meghűlt, Bécsbe érkezve rögtön nagy fejfájást érzett, s végre orbáncot kapott. Az orbánc agyvelejére adta magát s Gyöngyösi Ilka ma is ott van betegen, még pedig - elmebeteg. Megvan a szegény háborodva, s orvosra igen kevés reményt táplál arra nézve, hogy teljesen kigyógyuljon. Özvegy Vasváriné, a beteg kollegája, önfeláldozással ápolta a szegényt az első időben éjjel-nappal, hogy amíg csak lehet, s míg a vészes fordulat be nem állt, öreg édes anyját meg lehessen kímélni a gonosz hírtől. Végre azonban Vasváriné ki dűlt s most az öreg Gyöngyösiné ápolja szegény veszendő gyermekét az idegen nagyvárosban.”

Özvegy édesanyja gondos ápolása annyira sikerre vezetett, hogy hamarosan visszatérhetett a színpadra, előbb a Népszínházban, majd 1883 októberében már Szegeden játszott. Nemzeti

elkötelezettségéről tanúskodik, hogy Kossuth Lajos halála után az elsők között csatlakozott a nagy hazafi szobrára indított gyűjtéshez a Népszínház ívén. Több darabban együtt szerepelt a „nemzet csalogányával”, Blaha Lujzával (A falu rossza, Piros bugyelláris, Rebeka), mely pályafutása egyik büszkesége. Magánéletét beárnyékolta, hogy a Ferenczi Józseffel kötött házassága korán özvegyiségre jutott.

Féltestvére, nővére Siposné Dobozy Lina 1906-ban nyugalomba vonulva a főváros zajából csendes vidéki környezetbe, a Pest-megyei Felsődabasra költözött, és „az életben kedves, szerény” művésznő gyorsan beilleszkedett a település közösségébe. A sajátos idillt, milliöt választotta ő is, hozzáköltözött Budapestről. Felsődabas döntően magyar anyanyelvű és római katolikus vallású lakossága 996-1227 fő között változott a XX. század első negyedében. A község intelligenciájának lakhelyéül a templomhoz, iskolához, üzletekhez, műhelyekhez közeli Úri utca szolgált, ahol a két színész nő visszavonultan élt. A szép természeti környezetben elhelyezkedő, parkosított lakóházuk 1880 előtt épült. A két színész nő életvitele, életmódja, intelligenciája kivívta a helyiek tiszteletét.

Amikor Siposné 82 éves korában, 1925. július 4-én elhunyt, nagy részvét kísérte az utolsó úton. A felsődabasiak tiszteletét és megbecsülését a közvetlenül a Lakrovics-kápolna előtti sírhely, majd a síremlék emelése is mutatja. A márványtáblára özv. Ferenczi Józsefné Gyöngyösi Ilka nevét is felvésték, ami arra utal, hogy nővére elvesztése után egyedül maradván még egy ideig Felsődabason élt. A helyi emlékezetben azonban úgy él, hogy színész nő végül nem ide temetkezett. Bár az eredeti szándéktól eltérően alakultak az események, viszont „a kő marad” és megőrzi Gyöngyösi Ilka színész nő emlékét is.

Összességében özv. Ferenczi Józsefné Gyöngyösi Ilka színművésznő életútjának felsődabasi időszaka sajátos adaléka a település XX. század eleji történetének, egyben jelentős gyarapítója értéktárunk kulturális örökség kategóriájának is.

Bibliográfia

- Pesti Hírlap: A szegedi állandó színház. 1883. április 22. p. 4.
Budapesti Hírlap: Gyöngyösi Ilka. 1883. június 17. p. 6.
Pesti Hírlap: Elmebeteg kóristanó. 1883. június 18. p. 5.
Fővárosi Lapok: A népszínház egy fiatal kardalnoknője... 1883. június 19. p. 914.
Budapesti Hírlap: A népszínház majálisa. 1883. szeptember 2. p. 6.
Pesti Hírlap: A szegedi színtársulatról. 1883. október 27. p. 11.
Budapesti Hírlap: Kossuth szobrára. 1894. március 24. pp. 12-13.
Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, XV. évfolyam, 1903. május -1904. április. Franklin Társulat, Budapest. p. 1103. (Gyöngyösi Ilka özv. színész nő. I. Krisztina-krt. 37.)
Schöpflin Aladár (szerk.): Magyar Színművészeti Lexikon II. kötet. Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest, 1929. p. 158.
Sz. Szigethy Vilmos: A régi Szegedből az újba. Délmagyarország, 1931. december 13. p. 12.
Sándor János: Százados színházkrónika: szegedi színházi és színészeti kataszter. Ariadne Press Bt., Szeged, 1998. p. 569.
Valentyik Ferenc: Siposné Dobozy Lina vándorszínész síremléke a felsődabasi öregtemetőben. Honismeret, 2022/2. pp. 65-71. (70, 71)
Wikipédia szócikkek: Blaha Lujza, Dobozy Lina, Kossuth Lajos, Népszínház (Budapest, 1875–1908).

Összeállította: Valentyik Ferenc